

Лекція 5. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ КОМПОЗИЦІЙНИХ ЕЛЕМЕНТІВ РЕГУЛЯРНОГО ТА ПЕЙЗАЖНОГО ПРИЙОМІВ ПЛАНУВАННЯ.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ КОМПОЗИЦІЙНИХ ЕЛЕМЕНТІВ РЕГУЛЯРНОГО ТА ПЕЙЗАЖНОГО ПРИЙОМІВ ПЛАНУВАННЯ

План лекції:

1. **Визначення поняття «регулярний стиль планування».**
2. **Основні композиційні елементи в об'єктах з регулярною стилістикою.**
3. **Визначення поняття "пейзажний прийом планування".**
4. **Основні композиційні елементи в об'єктах з пейзажною стилістикою.**

1. **Визначення поняття «регулярний стиль планування»**

Для регулярного стилю характерна геометрична мережа плану, яка включає прямолінійне трасування алей, геометричну форму партерів і квітників, симетричне оформлення композиційної вісі, архітектурно оброблений, терасований рельєф, підкреслене домінування головного будинку, чіткі контури водойм, рядові посадки дерев і чагарників та їхня стрижка.

2. **Основні композиційні елементи в об'єктах з регулярною стилістикою**

Основними елементами регулярного планування є партери.

Партер являє собою відкриту частину простору, яка розташована на пласкому рельєфі, що має геометричну правильну форму, як правило, прямокутник із співвідношенням сторін 1:8, 1:7. Партери в єдину композицію об'єднують алей.

Алея являє собою пішохідну комунікацію прямолінійного трасування з шириною кратною одній смузі руху пішохода – 0,75 м.

Поперечний профіль алеї визначають, виходячи з інтенсивності пішохідного руху. Алеї підрозділяються на головні і другорядні. На перетині вони утворюють композиційні вузли. Алеї обмежуються рядовим насадженням дерев з однієї або

двох сторін. Головні алеї, як правило, включають у свою структуру водні пристрої, квіткові композиції.

Рядова посадка дерев формується як з хвойних, так і листяних рослин. Головну алею краще всього оформляти хвойними рослинами. Алеї можуть також оформлятися живоплотом.

Жива огорожа являє собою посадку чагарників прямолінійного трасування з подальшою стрижкою.

Партери і алеї оформляються квітковими угрупованнями, до яких відносяться бордюри, рабатки, арабески, клумби, модульні квітники.

Бордюр – вузька смуга шириною 10–30 см, яка утворена з 1-го або 2-х видів низьких квіткових рослин, розташованих уздовж партерів, работок, клумб.

Рабатка – смуга шириною 0,5–2 м, утворена з 1-го або 2-х видів низьких квіткових рослин, розташованих уздовж партерів, работок, клумб.

Арабеска – квітник, який складається з геометричних фігур в партерах і клумбах.

Клумба – квітник з симетричною, геометричною формою (круглою, квадратною, овальною, в вигляді зірки тощо). Для їхнього устрою використовують найрізноманітніші види гарноквітух квітів.

Модульні квітники – квіткові композиції, які складаються з елементів геометрично правильної конфігурації.

Боскет – невеликий простір правильної геометричної форми, обмежений екранами стриженої живої огорожі.

Буленгрін – невеликий простір, розташований на партері з пониженням площини підстави.

Вертюгаден – невеликий простір, розташований на партері з підвищенням площини підстави у вигляді невеликих терас.

Тераса – горизонтальний або злегка похилий майданчик, який утворює уступ на схилі природного або штучного походження.

Топіарне мистецтво – мистецтво фігурної стрижки дерев і чагарників. **Берсі, біндаж** – склепінчаста алея, утворена за допомогою напівкруглих в'язаних каркасів, на яких замикаються крони дерев (липа, граб).

Найбільшого поширення з регулярною стилістикою в даний час отримали малі сади: іспано-мавританський, італійський, французький.

Іспано-мавританський малий сад характеризує чітка симетрія за наявністю композиційного центру, найчастіше, декоративного басейну, водного каналу. Найбільш характерним прийомом є пристрій багаторівневих видових майданчиків, які оформлені аркадами. Вода – основний компонент іспано-мавританського саду. Вона присутня у вигляді каналів, джерел, каскадів. Газонне покриття в іспано-мавританському саду не застосовується. Вся територія саду оформлюється декоративним покриттям, у якості якого використовується кольорова майоліка.

Італійський малий сад являє собою варіації на тему регулярного стилю. Він обов'язково створюється на рельєфі і включає в композицію кілька терас та сходів. Використання терас з підірними стінками збагачує композицію, особливо з водними пристроями, в підірних стінках створюються ніші, готи. Часто в центрі композиції розташовується водойма або фонтан, а навколо нього квітники. Клумби, водойми вирішуються в чітких геометричних формах (коло, овал, квадрат).

Французький малий сад припускає чітку сувору симетрію в плануванні ділянки. Цьому простору властива строга вісьова композиція з розвитком зі Сходу на Захід. У композицію вносять відчуття порядку, строгості, урочистості. Французький малий сад повинен включати велику кількість фонтанів і експресивної скульптури. Його характеризує стрижені дерева і чагарники.

3. Визначення поняття "пейзажний прийом планування".

Пейзажне стильове направлення на відміну від регулярного підкреслює красу природного довкілля. Воно характеризується вільною мережею плану, звивистими дорогами, природним рельєфом, вільними контурами водойм, вільно зростаючими деревами з мальовничими формами крон.

4. Основні композиційні елементи в об'єктах з пейзажною стилістикою.

До елементів пейзажного прийому планування слід віднести:

- Лужки;
- Галявини;
- Доріжки на мальовничій галявині;
- Солітери;
- Ландшафтні групи;
- Міксбордери;
- Рокарії;
- Альпінарії;

- Пагорби;
- Підпірні стінки і струмки джерел мальовничих обрисів.

Лужки – відкриті простори невеликих розмірів (10-50 м²), які розташовані на пласкому рельєфі, вільні від рослинних угруповань, оформлені газоном.

Як правило, лужки створюються в невеликих за розмірами малих садах.

У ландшафтних об'єктах із площею більше 50 га формуються галявини.

Галявина – відкрита частина простору, розташована на плоскому рельєфі, обмежена рослинністю з дерев, чагарників, квітів і покрита газоном.

У парковому середовищі галявини можуть займати площу від 0,1 – 2 га і більше. Прийнято вважати, що по ширині найбільшими ландшафтними перевагами володіють галявини з середньою шириною 80 – 120 м. Величина галявин залежить від їх значення і величини озеленення об'єкту.

Якщо у великому парку доречні галявини в кілька гектарів, то в малому парку або в саду вони будуть не масштабні. Величина галявини перед будинком зазвичай рекомендується шириною не менше самої будівлі, а довжиною в 2–5 рази більше будівлі.

Галявина повинна розкривати простір парку. Затінені галявини менше вражають око, тому продовговату вісь вигідніше розташовувати приблизно зі сходу на захід, щоб північна сторона не затінювала протягом усього дня. На освітленій галявині розміщують світлолюбні породи, бажано з темними і компактними кронами, а на тіньовій стороні світлі, ажурні і більш тіньовитривалі породи.

Сприйняття пейзажів галявини багато в чому залежить від трасування доріжок. Галявина може відчуватися заздалегідь, якщо доріжка веде прямо до неї, упирається в неї. Сприйняття може бути і раптовим, якщо доріжка підходить по дотичній, і галявина раптово розкривається збоку. Велику роль у сприйнятті галявини грає декоративність її оточення.

Паркові галявини мають естетичне призначення – вносити в пейзажі простір, світло, теплоту. Галявини в ландшафті міського парку мають велике композиційне та функціональне значення. Вони необхідні в композиції відкритих просторів, що контрастують з масивами насаджень, і використовуються для прогулянок, ігор і спорту.

В залежності від використання галявини мають газонний покрив різноманітного складу. Газони бувають: декоративними – трава певного асортименту, яка потребує регулярного догляду, стрижки і поливу; лучними – трава не підстригається, а скошується; «мавританськими» – газонні трави змішуються з однорічними квітами; спортивними – стійкі трави, які добре витримують витоупування.

Газони відрізняються один від одного особливим підбором насіння рослин (травосуміш), характером підготовки ґрунту і формами догляду.

Галявини, як правило, розміщуються на спокійному рівному рельєфі. Невеликий ухил потрібен для стоку води, крім того, він направляє погляд і зазвичай орієнтує види на водойму або суміжну галявину. Відкриті простори на виразному схилі швидше розцінюють як зелений схил, ніж галявину в загальноприйнятому сенсі.

Розташовані на відкритому просторі компоненти створюють серію картин, які сприймаються динамічно в процесі руху або статично – з однієї точки. По конфігурації галявини можуть бути округлими і витягнутими, зі спокійними порізаними контурами. Рослинний склад галявини – це її трав'яний покрив і деревні

насадження, які підбираються відповідно з екологічними властивостями місцевості, функціональним призначенням і художнім задумом об'єктів.

Важливе місце в композиціях галявин займає лужок, що є частиною її пейзажних картин, Він утворює нейтральний або активний фон.

Пішохідні комунікації підрозділяються на головні, другорядні й епізодичного руху. Їх найчастіше називають покрововими доріжками. Покриття розміщують один від одного на величину кроку (30–50 см).

Головні пішохідні комунікації у вигляді алей мальовничого трасування з'єднують входи в парк з найбільш цікавими об'єктами, розташованими на території парку (центральною площею, крупним архітектурним об'єктом, клубом, палацом культури, виставковим павільйоном, пам'ятником архітектури), територією, найбільш цікавою в ландшафтному відношенні, тощо.

Внутрішні і другорядні алеї влаштовують всередині зон, вони потрібні для рівномірного розподілу відвідувачів парку на території зони.

Рекомендована ширина алей різного призначення приймається з розрахунку ширини однієї смуги для пішохода (0,75 м). Вигнуті алеї влаштовують, як правило, при наявності рельєфу. При цьому треба прагнути до того, щоб на зламі алеї створювалися перспективи на забудову, пам'ятник архітектури, водний простір, групу або одиночну посадку – солітер.

Алеї в пейзажному плануванні оформляються ландшафтними групами.

Ландшафтна група – це композиція з дерев, чагарників, як правило, з непарним числом (3,5,6,7,9 дерев).

Найбільш характерні прийоми побудови груп:

- Регулярне розміщення рослин (квінкус, прості ряди, шаховий порядок, круг, «підкова» та ін.)
- Зближенне розташування рослини або висадка в один котлован – групи-букети (змішані та чисті за складом).
- Створення чистих за складом груп з різнолітніх саджанців.
- Створення груп змішаного складу типу «шатро» з дерев і чагарників.
- Створення груп з вільним розміщенням дерев – чисті і змішані за складом породи.
- Створення груп протяжної композиції, розраховані на 2–3 основні видові точки (групи уздовж доріг, групи-арки на дорогах).
- Групи, які створюються в поєднанні з солітерами.

Форма групи є одною з основних декоративних якостей. Вона робить вплив на характер пейзажу та залежить від підбору деревно-чагарникових рослин і їх компоновання. З рослин з регулярним і нерегулярним типом крон компонуються групи з симетричною і асиметричною рівновагою, сферичні, островершинні і контрастні (однорусні прості і багаторусні складні). При відповідному компонованні рослин група в залежності від видової точки змінює форму (до 3–5 варіантів). Силует великих груп (за участю високих дерев з пірамідальною, колоновидною формою) будується з 2–3 вертикалей. Найбільш цікавими в пейзажних парках є асиметричні групи з більшою висотою по відношенню до ширини і чітким визначеним силуетом.

Архітектоніка групи визначається типом розгалуження, товщі гілок, розташуванням листя, величиною і формою листових пластинок деревних рослин. Розрізняються групи з грубої, середньої, тонкої і змішаною структурою. Фоном найчастіше служать дерева, близькі за структурою. Компонування груп визначається їх призначенням у пейзажі. Для збільшення глибини перспективи на перший план висаджують дерева з грубою структурою, а на задній – з тонкою.

Барвистість групи залежить від складових її видів і являється дуже важливою якістю, від якої іноді повністю залежить ефект композиції. У парках зустрічаються як однотонні групи (50–70%), так і контрастні (30–35%) за кольором.

Колірний ефект групи зазвичай розрахований на різні сезони року.

За призначенням у пейзажі виділяються:

- Групи, що є головним композиційним центром паркової картини. Вони розміщуються на галявинах, завершують перспективу, закріплюють повороти доріжок, біля води;
- Групи, що створюють фон для спорудження або інших акцентів;
- Групи як перехід від масиву до відкритого простору;
- Групи, що утворюють паркові куліси - «рами», розмежовуючи простір на окремі види і групи, що створюють багатопланові перспективи;
- Групи, що виділяються як акценти.

Всі розглянуті властивості деревних груп необхідно враховувати при їх формуванні.

Солітер – одиночне дерево, яке росте на галявині, майданчику, полі або на віддалі від масиву зелених насаджень. Солітер, який висаджений на галявині або майданчику, як правило, виконує роль композиційного центра. Він повинен відрізнятися від оточуючих дерев своєрідністю крони, забарвленням листя, ефектним кольором або плодоношенням. Солітер зазвичай висаджують до квіткових композицій, застосовуваних в пейзажному плануванні, до яких відносяться міксбордери, рокарії та альпінарії.

До елементів пейзажного планування відносяться також підпірні стінки, відкоси і струмки з джерелами мальовничих обрисів. Пагорби різноманітних обрисів також є елементами пейзажного планування.

Питання до самоперевірки:

1. Дайте визначення поняттю "регулярний стиль планування".
2. Перерахуйте основні елементи регулярного прийому планування з використанням рослинності.
3. Перерахуйте основні елементи регулярного планування з використанням геопластики.
4. Як створюється сучасний іспано-мавританський малий сад?
5. Як створюється сучасний італійський малий сад?
6. Яким повинен бути сучасний французький малий сад?
7. Дайте визначення поняттю "пейзажний прийом планування".
8. Назвіть основні елементи пейзажного планування.
9. Що являє собою ландшафт і галявина?

10. Як проектується пішохідні комунікації в пейзажному плануванні?
11. Що являє собою солітер?
12. Як формуються ландшафтні групи?